

ARKKIVEISUJEN SÄÄTYEROTUS

Samoilla ajanvaiheilla (1790), jolloin yksinvaltiaan valtaistuini jo horjahteli ja poliittisen säätylaitoksen raja-aidat kaatuivat Ranskanmaassa, vaasalaisen kirjanpainajan Georg Wilhelm Londicerin »präntistä» levitettiin yhteisen kansan luettavaksi vähäistä arkkituotetta, jonka houkutteleva nimi lupasi sekä huvia että ylösrakentavaista tekstiä itsekunkin opiksi ottaa: 'Yxi huwittawainen ja kaunis Juttu eli Historia, yhdestä nuoresta Paimenesta Floridor nimeldä, ja sijtä awuisesta, siwiästä ja kaunijsta Paimenen Tyttärestä, jonga nimi oli Kasta'.

'Historia' kertoi Kairon kaupungissa asuneen erään kunniasukuisen lesken, jolla ei ollut lapsia eikä muitakaan sukulaisia elossa mutta sitä riskimmästi kyllä rahaa ja muuta maallista hyvää. Lesken käytyä vanhuuttaan vihdoin jo ylen heikoksi hän jätti koko suuren omaisuutensa Kairon »maistraatin» valvontaan ja määräsi testamentissa, että jäänistön »piti tygölangeman sille Neitsyelle, joka, yli 15 vuoden wanha, taisi alasotta sen kaunijn kransin, joka yhdellä silkki-rihmalla rijppui hänen kamarinsa katos». Ja edelleen kerrottiin jutelmassa, että »tämä kransi oli sijtä laadusta, että se, koska yxi waimoinen ihminen, joka ej ollut puhdas Neitsy, lähestyt sen tygö, itsestän weti hänens ylöspäin, nijn ettei yxikän händä ulottua eikä wäkisesti alasotta tainnut». Kun leskirouva oli vihdoin kuollut ja testamentti tullut lavealti tunnetuksi, saapui kaikista maakunnista sangen paljon erisäätyisiä neitsyeitä onneansa kokemaan, kranssia kurkottamaan, perintöä itsellensä ottamaan. »Mutta kaikki oli turha» — juttu

jatkuu — »sillä koska nämät korkia-sukuiset Neitseet kamarin owen awaisit, niijn kransi jo rupeis liykkumaan, ja jota likemmäxi he tulit, sitä edemmäxi se weti itsens ylöspäin, niijn ettei yxikän sitä ulottua, wähemmiin alasotta tainnut. Koska tätä joku aika oli tehty, niijn ej yxikän enämbi rohgennut onnians kokea, koska heidän häwyllä sijtä piti pois menemän.»

Kukaties jutun alkuperä juontuu Ranskaan, ja niinmuodoin testamenttikranssi riippuisi arvattavasti vielä tänäkin päivänä rouva-

Floridorin ja Kastan soma paimenidylli oli 1700-luvun lopussa hakeutunut jo rahvaanomaisen arkkikirjallisuudenkin joukkoon ja siten osaltansa muokkasi muuksi myös suomenkielisen lukijakunnan entisiä käsityksiä säätyerotuksen perusteista. Kuparipiirros merk. [B.A.] Godenhjelm. Yksit. omistama, Mikkeli.

vainajan kamarin katossa, ellei lähitienoilla olisi asunut »yxi paimenen tytär, Kasta nimeldä, jonga Wanhemmat olit kuolleet, ja hän sangen köyhä, mutta kuitengin ylön kaunis; eli hiljaisesti ja siwiästi, joka teki hänen otollisexi kaikkein edes». Välttämätön eroottinen juoni rakentuu kertomuksessa kuitenkin sen seikan varaan, että Kastan tuttavapiiriin kuului äsken mainittu paimen, joka »oli erinomaisesti käsittänyt rakkauden hänen tygäns». Asiaan kuuluu, että Floridor oli rikkaiden vanhempien ainoa lapsi ja että nämä siis tämän avioliittoa suunnitellessaan »ainoastans katsoit rikkauden päälle». Niinpä pojan ei auttanut muu kuin ollessaan Kastan kanssa metsässä lampaita kaitsemassa kertoa vihdoin tälle huoaten: »Ah! kaikkein rakkahin Kasta! en minä taida teildä salata, että minun Wanhemban owat kieldäneet minua, minun toiwoni jälkeen, Teidän kansanne naimaan, joka minua suuresti ahdistaa ja suruttaa.» Mutta äveriään paimenpojan ja köyhän paimenen tyttären soma historia ei kuitenkaan päättynyt toki näin murheellisesti. Lyhykäisesti kerrottuna pulma selvisi siten, että Kasta sanoi paimenelle: »Jo, minä olen tykönäni päättänyt, että mennä Kaupungijn alasottamaan sitä kaunista kransia, jota ej yxikän muu, kuin puhdas Neitsy, woittaa taida». Meni, tavoitti kranssin, sai lesken perinnön ja vihdoin myös mielitiettynsä -- ja niin muuttui paimenidylli ennenpitkää Floridorin ja Kastan avioidyyliksi.¹

Kerrottuun jutelmaan kuuluu eräitä piirteitä, jotka saattavat herättää muunkinlaista kuin vain tarinahistoriallista mielenkiintoa. Vastakohtaisasettelu, jossa toisaalta köyhyys ja siveys (Kasta) toisaalta taas rikkaus, »korkia-sukuisuus» ja siveettömyys (kransia tavoittelevat neitset) punottiin paimenidyllin sentimenttaaliin juoneen, ohjaa näet ajatukset oikosuoraan niihin aate- ja

¹ Yxi huwittawainen ja kaunis Juttu eli Historia - - -. Vaasa 1790. HYK. Arkkiveisut, Satuja ja juttuja 1790—1859: 2.

sosiaalishistoriallisiin kehitystendensseihin, joiden tuloksena oli vihdoin oleva koko eurooppalaisen ja siis Suomenkin säätylaitoksen häviö ja uudenmuotoisen yhteiskunnan rakentuminen vanhan sääty-yhteiskunnan raunioille.

Nimittäin yleisesti ottaen tässä on kysymys säätyerotuksesta ja sen tasoittumisprosessista. Sekä itse erotukseen että noihin tasoittumisvaiheisiin kuuluu piirteitä, jotka tuontuostakin nousevat näkyviin myös vanhojen arkkiveisujen ja kansankirjasten naiivista, usein ohjeelliseksi tarkoitettu kerronnasta. Varsinkin tällä ohjeellisella kirjoittelulla, milloin runomittaisella milloin suorasanaisella opetusrunoudella, on ollut melkoinen joskus jopa suurikin merkityksensä yleisen ajatus- ja suhtautumistavan muodostajana. Samalla kuin hurskaus ja myöhemmin myös hupi pitivät perinnäistä sijaansa näiden vähäisten painotuotteiden lehdillä, 'arkkien' avulla on aina siitä pitäen, kun lukutaito väestössä eneni, siis lähinnä parin viime vuosisadan ajan, käyty sitkeää sissisotaa ihmisten 'sisäpoliittisestakin' sielusta: toisaalta on tuettu heidän uskoaan vanhan yhteiskunnan perinnäisiin rakenteisiin toisaalta taas juurutettu lukijoihin uusia katsomustapoja, jotka yleisiksi tultuansa ovat kuin salavihkaa kalvaneet näiden rakenteiden perustuksia.

Säätyerotuksen tunnusmerkkeinä ovat ennen kaikkea olleet vanhan yhteiskunnan perinnäinen patriarkallisuus, hierarkisuus ja staattisuus, säätyerotuksen tasoittuminen taas tietänyt juuri tämän 'järjestyksen' häiriytymistä. Yhteiskunnan tasapainotila on perustunut käsitykseen, että eriarvoiset säädyt, nimenomaan säätyerotus, kuuluvat Jumalan säättämään järjestykseen, jota kenenkään ei ole ollut lupa peukaloida. Mutta ihmisoloissa on kuitenkin aina ollut tätä järjestystä järkyttäviä voimia. Niinpä erittäinkin omaisuus --- arkkiveisujen ja kansankirjasten 'rikkaus' — on ollut omiansa tasoittamaan säätyerotusta alempiin yhteiskuntakerroksiin kasautuessaan, ja sama vaikutus on omalta merkittävältä

osaltaan ollut myös yksilön emansipaatiolla, sillä, että yksityisen ihmisen itseisarvo on kasvanut, hänen halunsa irtautua yhteisön, perheen, suvun, säädyn holhouksesta, tuesta ja valvonnasta on voimistunut.

Tästä näkökohdasta katsottuna onkin sangen valaisevaa palata äskeisen paimenidyllin ja arkkiveisujen ajatusmaailmoihin.

Tietenkin on täysin sääty-yhteiskunnan perusajatusten mukaista, että Floridorin ja Kastan lemmenhistoriassa nuoret kuuluivat samaan 'säättyyn' — paimen mieltä paimenen tyttäreen — jopa sekin, että morsiamen äveriäisyys kranssi-ihmeen ansiosta kohentui sulhasen talouden tasolle ja että naimakauppaa koskeva lopullinen päätäntävalta oli yhä tiukasti vanhempien harkinnan varassa. Utta ja nimenomaan ajanvaiheen (1790) muotiajattelun mukaista on sitä vastoin se, että hyveellisyys kytkettiin paimenidyllissä juuri köyhyyteen ja Kastan »alhaiseen» yhteiskunta-asemaan siveettömyys taas »korkia-sukuisuuteen», siis pantiin se lähinnä säätyläispiirien arveluttavaksi tunnusmerkiksi. 'Rousseaulainen' käsitys kaiken alkuperäisen, luonnontuoreen, yksinkertaisen, rahvaanomaisen paremmuudesta ylempien väestönkerrosten ryvettyneeseen hienostuneisuuteen verrattuna on selvästi painanut leimansa sievän paimenidyllin koko henkilöasetteluun.

Kun näin oli, kun ajatustapa jo oli alkanut seppelöidä alhais-säätyistäkin — ja nimenomaan juuri häntä — jaloilla inhimillisillä hyveillä, oli tärkeitä tokeita työntymässä syrjään ihmishuhteiden rakentumista haittaamasta. Eri 'säättyihin' kuuluvien yhteiskuntaryhmien välisiä muureja oli sortumassa. Säätyerotus oli ainakin runouden väljämilla jo selvästi tasoittumassa.

Mutta toisin oli ollut vielä muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin, 1700-luvun alkupuolella.

Säädystä luopumista, toisin sanottuna paitsi siitä painumista alempiin väestönkerroksiin myös kohoamista alhaalta päin ylem-

pään 'säätöyn', katsottiin tällöin vielä ylimalkaan vieroksuen. Uutta tulokasta ikään kuin halveksittiin joka taholla, kaikissa sosiaaliryhmissä. 'Nousukas' olikin vanhan yhteiskunnan katso-
mustapojen mukaan kuin säädystään sysätty ja suistunut, säätöjen ulkopuolelle harhautunut irtolainen. Niinpä häneen osuneen halveksunnan yleisyys ja ankaruus tuntuukin osaksi johtuneen juuri siitä, että tuollaisen ihmisen katsottiin sekoittaneen Kaikkivaltiaan säätämää yhteiskunnallista järjestystä. »Eij yxikän pidetä hywän edest/ cuin itzens nosta ylös äkist», vakuutettiin vanhassa hengellisessä arkiveisussa vuonna 1683.¹

Tämä »äkist itzens nostaminen», siis säädystä luopuminen, näkyi ihmisen koko olemuksessa, hänen sielullisissa sopeutumishankaluuksissaan, hänen muuttuneessa elintasossaan, uusissa elintavoissa, säätöerotuksen perinnäisissä ulkonaisissa tunnusmerkeissä, pukuseikoissa erittäinkin.

Puvuilla, muotiseikoilla ylikanteen, onkin aina ollut tärkeä osuutensa paitsi säätöerotusta korostettaessa myös siinä suhteessa, että ne ovat pahasti säätörajoja sekoittaneetkin ja siten osaltaan tasoittaneet säätöerotusta. Myös näihin seikkoihin liittyviä katso-
mustapoja vilahtelee tuontuostakin arkkikirjallisuuden pienistä yksityiskohdista pitkälle 1800-lukua, sen loppupuolelle saakka.

Koska säätöerotusta pidettiin Jumalan säätämään järjestykseen kuuluvana asiain tilana, on selvää, että nimenomaan papisto oli pukuseikoissa ilmenevän 'säädttömyyden' — käsitettynä alkuperäisessä sananmukaisessa merkityksessään — kiivaimpia tuomitsijoita, ja sama koski myös herännäisliikkeiden liikuttamaa väestöä, joka niinkään oli omaksunut vanhan kolmisäätöopin mukaiset käsitykset säätöjaon teokraattisesta alkuperästä. Niinmuodoin varsinkin »vaatteiden prameus» oli eritoten hengellisissä

¹ Seitzemen Uutta Hengellistä Wirtä. - - - Ainoastans toiwos heit. 1683. HYK. Arkiveisut, A-sarja I:11.

arkkiveisuiissa alituisen huomion ja tuomion kohteena. Jo vanhastaan oli kirkon hyväksymä pukeutumistapa kytketty kiinteästi itseksunkin ihmisen sääty- ja virka-asemaan ja tämän rinnastuksen rikkojia uhattu Kaikkivaltiaan närkästyneellä vihalla. »Eij Jumala kiellä cohtulisia ja cunnialisia Waatteita itzecungin sädyn ia wirgan iälkin.» — Sorolaisen Postillassa jo selitettiin — »Mutta cosca iocu Waatteitta itzens ylitze hänen wircans ia sädyn/ ia coreile sen cansa/ eij Jumala sitä woi kärsiä.»¹ Ja aivan sama pukeutumistavoissa edellytetty säätysidonnaisuus kuultaa erään 1700-luvun arkkiveisun kielellisesti kovin kompastelevista säkeistä, kun 'virren' sepittäjä,² että:

»Coreus se hänens osotta Myssyis/ että muis
waatteis/ Joit ylisäändyn cannetan/
Nijn maalla cuin Caupungeis; Rucouxet
pois unhotetan/ Wanhemmat ylöncaztotan/
Wihas cateudes ollan»,

mistä kaikesta oli oleva seurauksena, että »miekkaansa teroittava Jumala» tahtoi tuomita koko Suomen maan:

»Elles cadu/ parannus tee
Saat kyllä huuta ah ja wee
Cosk surman nuolet sattu.»

Oli näet kuin olisi erittäinkin hius- ja päähinekoristeilla, pöyhkeillä sulilla, töyhdoillä, soljilla, neuloilla, nauhoilla itse taivasta uhiteltu:³

¹ Ericus Eri (Sorolainen), Postilla II, s. 782. Tukholma 1625. — RIITTA PYLKÄNEN, Säätyläispuku Suomessa vanhemmalla Vaasa-ajalla 1550—1620, ss. 319 srr. Helsinki/Porvoo 1955.

² Wijde caunista Jumalista Wirttä. - - Ah Jumal meil armos. 1732. HYK. Arkkiveisut, A-sarja I:31.

³ Cahdexancolmattakymmendä Christillistä - - Wirttä - - Cocoonpandu - - THOMAS RAGWALDIN POJALDA. Turku 1762. HYK. Arkkiveisut, A-sarja III:11.

»Miehet ynnä waimoin cans, Sorkehilla sarwillans,
Taiwan läpitz'puhcaise, HERran wihan ansaitze.

Coreus suuri säädytöin, Waatteis prameus mieletöin,
Pääs ja jalwois pucu tai, Sielun ruumin kijni sai.»

Sosiaalisen matkinnan yleisiä lakeja noudattaen kuosivaihtelutkin ja niiden yhteiskunnalliset leviämssuhteet muodostuivat sellaisiksi, että muoti luotiin ja aluksi omaksuttiin yhteiskunnan ylimmissä väestönkerroksissa, hoveissa ja ylhäisaatelin piirissä.¹ Sieltä se sitten painui ennenpitkää muunkin aatelin ja myös ävertyneen valtaporvariston pukeutumistapoihin ja joskus — tietenkin silloin erityisen vahvaa ärtymystä herättäen — myös pappisylimystön naisväen »waatetten turhaksi prameudeksi». Kuten kaikkea muutakin muuttuvaa, perinnäistottumuksista poikkeavaa, myös pukukuosien vaihdoksia katsottiin karsaasti, ja etenkin muotivaihtelun vireys ärsytti mieliä. Jo 1600-luvun lopulla arkkiveisuissa valittiin muotien yhtämittaista vaihtelua ja kaikkialla, kaikissa säädyissä yleistyvää pukuylellisyyttä:²

»Nyt waatetten Cauhia coreus/
Mönsterein moninainen houraus/
Ruotzis ja Suomes on wallan saan/
Istuttanut itzens Pohjan maan.

Ylpeys nijn yhdes cuin toisesa
Säädys/ caices colmes* coconaisesa/
Ahneus myös coco mailmasa/
Jo caikisa suuren wallan saa.

¹ RIITTA PYLKKÄNEN, Säätyläispuku Suomessa, s. 13—34.

² Colme Uutta Hengellistä Wirtä. - - - Armahda päällem arm. etc. 1683. HYK. Arkkiveisut A-sarja I:9. Vrt. myös Yxi Hengellinen Wirsi - - Joca ennen tätä on Prändätty W. 1706 - - nyt - - Ylöspandu ja ojettu W. 1764. HYK. Arkkiveisut, A-sarja III:23.

* Tarkoittaa ns. kolmisäätyopin mukaisia 'säätyjä'.

Köyhä Cansa myös paljo coreile/
 Ja rickahan rinnalla oraile/
 Drengi/ Pijka/ suuret ja pienet/
 Eij näistä wioista wapat liene.

O sinä surullinen Suomen maa/
 Ota myös röykiä Ruotzi waarin taa/
 Lacka pois näist pahoista wioista/
 Synnist suurist/ cans muista lijoista/
 Sill Christus on tulemas duomiol.»

Maallisen kunnian ja koreuden yhtäkaikkisuutta korostettaessa hengellisissä arkkiveisuissa olikin helppo viitata lukuisiin Raamatun kohtiin, joissa puhuttiin Kristuksen tulemisesta »tuomiolle», maailman katoavaisuudesta ja ihmiselon surkeasta lyhykäisyydestä. Kysyttiin kuin ähitellen:¹

»Cunga suld jäpi coreus/
 Mailman häijy haureus/
 cosc mato silmäs caiwa/
 Rumistas haudas waiwa.»

Mutta myös maallisen opetusrunouden säkeisiin työntyi säätyerotuksen koskemattomuutta korostava ajatustapa. Niinpä tämä sama perusajatus, 'koreuden' soveltumattomuus köyhän ja epä-säätyisen ihmisen oloihin, on esimerkiksi laajalle levinneessä, kauan suosittuna pysyneessä ja niinmuodoin yleistä ajatustapaa epäilemättä sängen voimakkaasti muovanneessa Pramian piian laulussa.²

¹ Wiisi Hengellistä Wirttä - - - MAilman menon turhudest. HYK. Arkkiveisut, A-sarja I:12, fragmentti.

² Yhden ylpiän Pijkan, Ja Köyhiä Wanhembians Wastan Ynsiän Tyttären - - - Surkiasta rangaistuxesta - - Kokoonpandu - - Wirsi. Vaasa, [ilman painovuotta]. HYK. Arkkiveisut, B-sarja I:21. — EINO SALOKAS, Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana, s. 117—119. Helsinki 1923.

Laulu kertoo köyhän miehen kopeasta tyttärestä, jonka lyhyt maallinen vaellus ehti yhtäkaikki sisältää suuren määrän sääty-yhteiskunnan kannalta arvioituna tuomittavaa rikettä, paitsi itse »waatetten prameutta» myös paljon muuta sopimatonta sosiaalista irrallisuutta. Vaikka näet isä »kerjyll, työll' ja hiellä elättää pyys ja hoitta» suurta lapsilaumaansa, vanhin tytär luopui suvusta ja lähti vanhempiensa tyköä maailmalle, mikä tietenkin jo sinänsä oli sääty-yhteiskunnan käsitystapojen mukaan tuomittava, syntiin rinnastettava teko:

»Ei Sugust, Sielust' Jumalast'
 Huolinut hän nyt mitän,
 Waan keno-kauloin kamalast',
 Pyys' itsens pramian pitää.
 Pois perät' hyljäis Jesuxen;
 Mutt kustannuxex koreuteen
 Hän kaiken palkkans pancee.»

Lisäksi hyväpalkkainen piika tietenkin nureksi tulojensa pienuutta, »ain tuhlais kaiken saalins», oli kaunis ja »syndihin sangen tarkka», mistä kaikesta oli sitten lopputuloksena se, että kun pramia piika joutui kerran vastentahtoisesti käymään kotonansa — kristillisempi »Frouwa Emändä» oli näet pannut tytön viemään leipäantia köyhälle äidille — ja hän kuraisen kulku-uransa hankaluuksissa »ken-gäns warjell' tahtoi, laski leiwän jalkans all' ja astui päll' tyhmäll tawall», maa aukeni hänen altaan, ja »kiljunall' koreus katosi manderen mustan alla».

Useimmiten, kuten tässäkin Pramian piian laulussa, sääty-yhteiskunnan ja eritoten säätyerotuksen kannalta tapauksia kuvailtaessa ja opetuksia annettaessa arkkiveisuihin liittyy samalla uskonnollisia sävytyksiä. Usein lienevätkin tällaiset veisut olleet oppia saaneiden, lähinnä kai pappismiesten sepittämiä. Heidän omalta

kannaltaan ja Kaikkivaltiaan säätämän säätyjaon kannalta oli tietenkin luonnollista, että säätyerotukseen nähden ristiriidassa oleva sosiaalinen rike sai itseensä synnin leiman.

Tähän suuntaan ohjeellisiksi tarkoitettuja arkkiveisuja ja muita kansankirjasia oli vanhan runoaineksen uusintapainoksina saata-
vissa vielä melko myöhäisinä aikoina. Niinpä Pramian piian veisusta lienee viimeinen arkkipainatus tullut 1897, ja esimerkiksi Mikkelin puolessa kuultiin jopa kuluvan vuosisadan toisella kymmenluvulla yhä kerrottavan »ynsiästä tytöstä, joka pani leivän portaakseen».¹ Leivän, katovuosien katveissa korjatun 'jumalanviljan' kunnioitus oli suuri ja antoi laulullekin elinvoimaa aina siihen saakka, kunnes 'korkea elintaso' näytti tarjonneen tilaisuuden tuhlaten ja nirsoillen Jumalan ja luonnon edessä uhitteluun.

Säädysidonnaisuus näet säilyi pukeutumistapoja koskevaa moralisointia hallitsevana piirteenä 1800-luvun loppupuolelle saakka. Ei niinmuodoin suinkaan ole ihme, että esimerkiksi Elias Lönnrot, joka yhtäkaikki itse oli yhteisestä kansasta lähtöisin, kertoi 'Vaeltajassaan' (1828) ylen halveksivasti ylpistyneistä herroista rusthollarinpojista: »Pöyhkeillään naurettavan näköisiksi tekevillä vaatteilla, jotka eivät sovi rahvaalle. Sellaisen herran arvoon vaaditaan talvella suuret karhunnahkasuiset päällyssaappaat, sininen viitta tai turkki tai myöskin tulppi, vyö, joka saattaa olla erivärinen, karvalakki ja suuri merenvahapiippu. Mutta kesällä siihen tarvitaan kiiltosaappaat kalosseineen tai ilman, sievät pitkät housut, hännystakki ja liivit, joiden ei suinkaan tarvitse olla kotitekoiset, taskukello, tai vielä parempi jos kaksi, pitkine vitjoineen ja upeine kelluttimineen.»²

¹ Aiwan merkillinen Wirsi --. Viipuri 1897. HYK. Arkkiveisut, Lauluja 1897: 1. — Omaa muistitietoani.

² Elias Lönnrotin matkat (SKS:n toimituksia 98) I, s. 9—10. Helsinki 1902.

Aikakauden lopulla, 1860-luvulla, jo palkollisetkin kaupunki-paikoissa rikkoivat eritoten säätyläisten mielestä julkeasti säädynmukaisen pukeutumisen perinnäisiä rajoja ja muotoja. Niinpä vuodelta 1869 on olemassa muuan oululainen pilkkalaulu, jossa piika on pantu herjaamaan renkien koreilemista herrastamineissa mutta sitä vastoin omimaan itselleen oikeutta käydä sievemmissä pukimissa kuin oma säätyasema oikeastaan sallikaan:¹

Rengit:

»Kuin heitä pyhänä katsoopi,
Niin herroja ne ollaan,
Waikka eilen oliwatki
Sonta tunkiolla.

Simusetti kaulassa
Katuja he astuu;
Ei ole rahaa lakkarissa
Kun joku lantti jos sattuu.

Talosta taloon he tarsiwat
Ja sikaaria he polttaa;
Juorujen kanssa marssiwat
Ja pirtistä pirttiin konttaa.

Piiat:

Lankki-kenkillä herjattu,
Waan ei se maksa mitään,
Kyllä silti Oulun piikat
Lankki-kenkiä pitää.

No mitäs hanskat haittaapi
Kuin kunnialla on saatu,
Ei se ole ylpeyttä,
Waan on tyttöin laatu.

Saalikin on tawallista,
Eikä niitä wiisas moiti,
Waan joku tyhmä renki-renttu
Niillä ilkamoipi.»

Simusetit, sikaarit, hanskat, saalit, lankkikengät ja muut sensel-laiset yksityiskohdat Oulun renkien ja piikojen pyhavarusteissa tiesivät sitä, että niinsanottua jouten olevata rahaa, ehdottoman arkitarpeen ylittävää varallisuutta oli jo alkanut karttua niidenkin väestöainesten iloksi, joiden 'rikkautena' piti vanhan yhteiskunnan käsitystapojen mukaan olla mieluummin työvoiman kuin tavaran runsaus. Rikkauten ja köyhyiden vastakohtaisuus ja eritoten sen

¹ Laulu Kaupungin renkeistä. Oulu 1869. HYK. Arkkiveisut, Lauluja 1808—1869:85.

Tositarina
Selluloidi historian
alalta.

— — —

Tampereellä,
Kirjapaino Suomi 1898.

Myös aloitteleva asusteteollisuus suhteellisen halpoine tuotteineen, selluloidikauluksineen, simsetteineen, mansetteineen tuli tarkoitamattaan sekoittaneeksi vanhoja säätyrajoja, kun jo Oulun renkienkin kannatti pyhäisin kulkea 'valkotavarassa' kuin herrat konsanaankin. Tamperelaisen Emil Renforsin 'ehta selluloid kauluksia' suositteleva reklामी vuodelta 1888. Helsingin yliopiston kirjasto.

liittyminen säätyrajoja murtavaa 'ystävyyttä' koskevaan aprikointiin, onkin arkkirunouden jatkuvasti pohtimia aiheita. Koko elämänsävyä värittäväenä seikkana varakkuuden aste niveltä kiinteästi myös säädynmukaisuuden ja säätyerotuksen suureen ongelmaan. Arkkiveisuja lehteiltäessä voidaan tässäkin suhteessa panna

merkille tiettyä kehityksen pyrkyä säätyisidonnaisuudesta vapautuneempaa asennoitumista kohti.

Tosin kirkon taholla ja olletikin herännäispiireissä kovasti korostettiin maallisen 'tavaran' ja siitä koituvan 'kunnian' yhtäkaikkisuutta taivaassa tarjona oleviin aarteisiin verrattuna:¹

»Mengän matcans calu/ Ei siihen halu/ Jesus tawaran
Cauwas cunnia culje/ Itzens minuld sulje/ Jesus
cunnian. Ei woi wiel/ Caick tuscat tääl/ Pois
hänest minua suïsta/ Jesust tahdon muista.»

Tai valiteltiin ylimalkaan rahan ja rikkauden ahneutta samalla rinnastaen se muuhunkin ihmisten raadollisuuteen:²

»Corcorahasta cowin coreillan/
Rickauden tähden myös ridellän/
Wanhemmil Cunniat eij näytet/
Eikä Jumalisest coscan käytet.

Wijsaus/ oppi/ wäärin käytetän/
Caick Herran lahjat myös laitetaan/
Ymmärtäväiset ylönkatzotan/
Cans usein tyhmixi cutzutan.»

Mutta 'rikkaus' säilytti yhtäkaikki jatkuvasti varman sijansa ihmisten oloissa, jopa papitkin selittivät enimmäkseen ävertymisen merkitsevän ylhäältä käsin saatua siunausta. Köyhyys oli vielä pitkät ajat häpeällistä ja ennen kaikkea sen julki tuominen sopimatonta. »Joka itsiäns köyhäksi kutsuu, tunnustaa Maailmalle yhden Kuollonsynnin», »juohtui» muun »totuuden» ohessa Uuden-

¹ Jumaliset Wirret -- JESust Sielun hala. 1689. HYK. Arkkiveisut, A-sarja 1:17.

² Colme Uutta Hengellistä Wirtä --- Armahda päällem arm. 1683. HYK. Arkkiveisut, A-sarja 1:9.

kirjon (VI) kappalaisen Herman Emanuel Hornborgin mieleen mietelisinä vähäiseen kansankirjaseen, jonka hän julkaisi vuonna 1818.¹

Ajatustapa — vaikkei ehkä toki vielä yleinen suhtautumistapa — oli kuitenkin vähitellen jonkin verran muuksi muuttumassa. Syntymistään hankkiva luokkataistelu sai tietenkin rikkauden ja köyhyyden räikeästä vastakohtasta oivallisen asean kumouksellisia tarkoituksiansa varten köyhälistön ryhtyessä ammentamaan itselleen poliittisia voimavaroja oman kurjuutensa pohjattomuudesta. Toiselta puolen taas eritoten syvenevän uskonelämän ja tunteilevan romantiikan koskettamissa herraspiireissä keksittiin samoihin aikoihin, 1800-luvun keskivaiheilla, »liikuttavassa köyhyydessä» ihan uusia piirteitä, mikä tietenkään ei voinut jäädä täysin vaikutuksia vaille myöskään rikkauden ja köyhyyden osuutta ihmissuhteissa perinnäisen säätyjaon kannalta arvioitaessa. Ajanhengen ihmisystävälliset virtaukset ruokkivat uutta ajatustapaa.

Kuvaava on tässä suhteessa muuan Hämeenlinnassa 1865 julkaistu jutelma Totinen ystävyys, joka kertoo siitä, kuinka »Hermannin ja Johannes oliivat jo lapsuudesta sisäisellä ystävyydellä kiinnitettyt toisiina», kuinka heidän vanhempansa »oliivat samasta säädystä sillä eroituksella waan että Hermannin wanhemmat oliivat rikkaat, mutta Johanneksen köyhät», kuinka entisestäänkin rikkaammaksi ävertynyt Hermannin isä »osti itsensä wapaasäätyyn ja otti toisen nimen» ja vihdoin kuinka ystävykset erottavaksi tekijäksi koitui sitten juuri tämä rikkaus. Kävi näet kuten arvata saattoi: aikansa seurapiireissä ja turhissa huvituksissa liehuttuaan Hermannin joutui rappiolle ja köyhyyteen, ja Johanneksesta, joka oli perinyt isältänsä »pienen, waan hywästi wiljellyn maankartanon», tuli tämän lopullinen auttaja. Opetus: »Olkoon ihminen

¹ HERMAN EMANUEL HORNBERG. Wähän Totuutta, Kolmessa Jako-Luokassa. s. 79. Viipuri 1818.

kuinka rikas hywänsä, on hän kuitenkin onnetoin, jos hän kerskaa tawaroistansa ja luottaa niihin. Pian hän kyllästyy niihin huwituksiin, joita rikkaus lahjoittaa . . . senkaltainen ihminen on paljon onnettomampi kuin köyhin työntekijä, joka ansaitsee leipänsä työllä ja tuskalla.» Myös tätä työtä ja tuskaa vaille Hermannin oli eritoten turhanpäiväisen äitinsä vaikutuksesta jäänyt välttäänsä »tansikoulua» lukuun ottamatta kaiken muun opinkäynnin ja aherruksen.¹

Kertomus siis tosin yhä korosti samasäätyisyyden tärkeyttä mutta sen ohessa myös työn, opinsaannin ja varallisuudesta riippumattoman »totisen ystävyiden» merkitystä. Entisistä käsitystavoista poikkesi olennaisesti pyrkimys leimata rikkauden ja köyhyyden vastakohta seikaksi, joka oli omiansa tuottamaan ystävyydelle turmiota. Sama käsitystapa kuvastuu paitsi tällaisissa suorasanaissa jutelmissa myös monissa 1800-luvun loppupuolen arkkiveisussa. Toisaalta jo väheksyttiin säätyeroakin jopa yhä yleisemmin myös varallisuuden, 'rikkauden' ja 'köyhyyden', synnyttämää vastakohtaa. Näytteeksi monien joukosta sopii tälle kohtaa muutama tunnekylläinen säkeistö arkkiveisusta Yksi Nuorukaisten sydämmellinen laulu vuodelta 1852:²

»Flikka kaunis, suloinen,
Sydämmessään iloinen,
Noukki kedolt' kukkaisia
Kranssiks' Sulhalleen.

Köyhä on mun sukuni,
Unes nähty kotoni.
Maaailma se naurais' sulle
Jos sa otat mun.

Kranssin pääll' kuin poika sai
Kyyneleit' hän wuodatti,
Suruisansa flikall' sano:
Ei se tapahdu.

Jos sa köyhän ottaisit,
Monen rikkaan hyljäisit,
Mitä sanos' sukulaiset
Sinust' kultasen'?

¹ Totinen ystävyys. Saksasta Suomeksi kääty, s. 3—5. Hämeenlinna 1865. HYK. Arkkiveisut, Satuja ja Juttuja 1860—1865: 18.

² Yksi Nuorukaisten sydämmellinen Laulu (Lukemisia Kansalle n:o 12). Turku 1852.

En ma taida olla sun;
 Rikas Isäs', köyhä mun.
 Ilo olkoon sulla aina,
 Murhet mulla waan.

Jos waan meill' on rakkautta,
 Jumalall' on rikkautta,
 Wastas flikka rakkahalle
 Pojallensa taas. - - -»

Ystävyys, rakkaus, siinä siis pyrki tunkemaan syrjään kaiken muun, mitä vanha sääty-yhteiskunta oli pitänyt merkittävänä: rikkauden, säätyaseman, 'suvun' asennoitumistavat. Yksilöiden välinen ystävyys alkoin jo täyttä totta tarkoittaen olla tunnetun hokeman mukaisesti 'kahden kauppa, kolmannelle korvapuusti'.

Katsomustapa ei tietenkään koskenut vain 'ystävyyttä' sinänsä, vaan se liittyi nimenomaan myös varsinaiseen avioliittosuunniteluunkin.

'Naimakauppaa' 1600-luvulla ja seuraavan vuosisadan alkupuolella sommiteltaessa olivat ennen kaikkea taloudelliset, ylipäänsä järkivoittoiset yllykkeet vielä tyyten etualalla kaikissa yhteiskuntakerroksissa ja nimenomaan säädynmukaisuuden jopa ilmeisesti usein alueellisestikin 'läheltä' naimisen vaatimukset ylen ankaria. Tässä viimeksi mainitussa suhteessa on esimerkiksi Pohjanmaan varamaaviskaali Gabriel Pietarinpoika Calamniuksen »Joutilaisna hetkinä ja unettomina öinä» kirjoittama opetusruno (1743) sangen valaiseva.¹ Siinä »murhen pitäväinen Isä opetta Poicansa oikein naiman» korostaen muun ohessa myös nimenomaan »krannista», naapurista, naimisen tärkeyttä:

»Nyt mä neuwon sinul sen/
 Ole yximiellinen/
 Älä näistä [!] petä/
 Ejkä mielel huikendel/
 Lääni pitki juoxendel/
 Eri padal keitä.

¹ Yxi Laulu Laulettawa. - - - Kirjoitettu Wuonna 1743 GABRIEL PETARIN POJALDA CALAMNIUXELDA. 1753. HYK. Arkkiveisut, B-sarja II: 4.

Catzo sijs sen pijkan pääll/
 Siwiä joca ombi tääll/
 Kirsti eli Carin;
 Talon tytöt molemmat/
 Crannis pugus caunimmat/
 Eli pieni Malin.

Osta hattu halpanen/
 Colmen dalrin hindanen/
 Sillä päsi caunist/
 Appes näkis todel sen/
 Että mies on julkinen/
 Joca naiپی krannist.»

Erittäinkin vanhat häärunot valaisevat entisessä yhteiskunnassa vallinneita käsityksiä 'naimakaupasta'. Voittopuolisesti säätyläishäihin kirjoitettuina, tiettyjen yksityisten henkilöiden vihkikoristeiksi sepitettyinä, ne kuitenkin ovat enimmäkseen ruotsinkielisiä, eikä niitä suinkaan arkhiveisujen tapaan ollut tarkoitettu hääjoukkoa laveamman lukijapiirin ratoksi tai avio-onnen opasteiksi. Säädynmukaisuuden, sulhasen ja morsiamen samasäätyisyyden vaatimus oli tietenkin paitsi tavanomaista maallismielistä säätyylpeyttä myös nimenomaan kirkonkin opetuksen mukaista, ja siitä poikkeaminen lähes synnin tekemistä, eräänlaista epäsiiveellisyyttä.

Niinpä tämä samasäätyisyyden korostus oli 1700-luvun alkupuolen vihkirunoudessa vielä aivan yleistä. Eräässä ruotsinkielisessä häärunossa vuodelta 1728 neuvottiin pappismiehiä naimaseikoissa näinikään:¹

»Jag råder hwar en wacker Swän/
 Som acktar taga sig en wän
 At han ey utom Ståndet klifwer/

¹ GUSTAV FABRICIUS Stånd och wilkor. Åbo [1728].

Ty då står en Präst-Man bäst/
 När han til Prästgård spanner häst/
 Och Prästens Dotter Präst-Mohr blifwer.»

Ja edelleen kuvattiin samaan henkeen niitä vaaroja, joita erisäätyisyys saattoi eritoten miehelle aiheuttaa, sillä ylempisäätyinen rouva oli tunnetusti nirso ja nuivastelevainen sekä säätykunnian että elintason vaatimuksiin nähden:¹

Samasäätyisyyden suosittelu kuului 1700-luvun puolivälin vaiheille saakka lähes poikkeuksetta vanhojen hääruneiden avioliittoneuvontaan. Niinpä Isän silmän alla kättä lyövä morsiuspari onkin esimerkiksi Gezeliuksen turkulaisen kirjapainon somistevinjetissä (Winter, 1674) kuvattu juuri tämän käsitystavan mukaisiin säätyläistämiseisiin sonnustautuneena. Helsingin yliopiston kirjasto.

¹ Männernas försichtiga Qwinno-Wal. Åbo [1750].

»Lijkhet uti Stånd bör gälla
 Om de skola lefwa sälla.
 Lika Anor jämgod Ätt
 Stå i bredd förträfflig nätt.
 Annars pockar hon på heder/
 Och på många gamla leder;
 At hon är förgod til Fru
 För en sådan karl som du.
 Pigor/ Drängar och Lakeijer/
 Med hwad mera Fruen säjer/
 Måst man skaffa til dess Stat/
 Wagn och hästar accurat.»

Mutta vaikka esimerkiksi oululainen maisteri Olof Westzynthius vielä 1756 vakuutti komministeri Georg Forsmanin ja neitsyt Helena Maria Wacklinin häissä,¹ että

»Et lyckligt Gifte fogar hop
 Ej Knes med piga/ Dame med glop;
 Men lika blod/ och lika seder»,

koska näet sekä sulhanen että morsian tässä tapauksessa kuuluivat samaan papilliseen säätyyn, oli tällöin jo olemassa monia merkkejä ajatustavasta, joka jo milteipä väheksyi säätynäkökohdan huomioon ottamista avio-onnen edellytyksiä morsiusparin iloksi, rohkaisuksi ja lohdutukseksi ladeltaessa.

Niinpä tunnetekijät alkoivatkin näiltä ajanvaiheilta lähtien, 1700-luvun loppupuolella, yhä ilmeisemmin murtaa vanhan järkivoittoisen avioliittosuunnittelun ylivaltaa. »Tavaran» ja »suurien sukujen» merkitystä väheksyttiin esimerkiksi pataljoonansaarnaaja Bengt Zimmermannin ja neitsyt Maria Mathesian häärinossa vuonna 1764 tähän tapaan:²

¹ OLOF WESTZYNTHIUS, *Et Lyckligt Gifte*. [1756].

² MART. LAURIN, *Cosca - - Mag. Bengt Zimmerman Nijn myös - - Neitzzy Maria Mathesia Sisälle-käwit Yhtehen Christillisehen Awiolijttohon*. Turku [1764].

Yksi
W E I S U ,
 Yhden

**Nuoren miehen kansapuhe
 Hänen Rakkan Morsiamensa
 tykö sängen pikaisesti ja yksin-
 kertaisesti kokon pandu.**

W i l h e l m i n e n , 1829.

Enimmäkseen markkinoilla tavoittamansa lukija-
 kunnan ostointoa lietsaakseen rahvaanomaisten
 arkkiveisujen sepittäjät somistivat joskus paino-
 tuotteensa kömpelöillä puupiiroksilla. Tätä laa-
 tua oli esimerkiksi 'Nuoren miehen kansapuheen'
 viipurilaispainos vuodelta 1829. Helsingin yli-
 opiston kirjasto.

»Cosca muutamat mukomat	Paitzi pelcoa Jumalan:
Tawaroita tarcoittawat,	Raha tuulehen rawahti,
Taicka suuria Sukuja/	Tyhjä lohдутus Sugusta.»

Vuosisadan lopussa muuan arkkiveisu Yhden Nuoren miehen kanszapuhe. Hänen Rakkan Morsiamensa tygö (1799) valaisee hyvin silloin parastaikaa katsomustavoissa tapahtumassa olleita muutoksia. Halpasäätyinen morsian oli näet 'nuorelle miehelle,' kuten tuolloin arvattavasti jo monille muillekin, kallisarvoisempi kuin »Keisaritten tyttäret». Tältä säätyerotusta ja sen tasoittumistendenssejä valaisevalta osalta veisu kuuluu seuraavasti:¹

»Ehkä olen arwollans, korkkemmasta säädyst kans, Kuin
mun kulda Brijtani, Oma paras sulhani.

Waan en minä huoli siit, kyll on ollut monda nijt,
Jotka owat huonommast, sugust nainet halwemmast.

Ahaswerus Kuningas, woimallinen Ruhtinas, Köyhän
Esterin myös ott, Drotningix sen teki koht.

Kats' näin Ahaswerus suur, palkka piikan otti juurr,
Ei hän huolin adeleist, Keisaritten tyttärist.

Ah näin myöskin minäkin, pidän teistä Brijta kuin
en mä pidä teit pahemban mamselliä halwempan.»

'Weisujen' ollessa jo kansanomaisen arkkirunouden viimeistä häipyvää hyräilyä, viime vuosisadan lopulla ja kuluvan alussa, myös teollistuvan yhteiskunnan sosiaaliset vastakohtat ehtivät päästä arkeissa kuvastumaan. Niinpä tamperelaisen Joh. Kankaan laulusepite Tehtaantytön kosto vuodelta 1897 on juuri tämän

¹ Yxi Weisu. Turku 1799. HYK. Arkkiveisut, Pääsarja 1795—1799: 35.

laatuista runotuotetta.¹ Runo kertoo »varakkaan talon» luonnollansa vilppaasta pojasta Wilhosta, joka kansakoulussa tuli tuntemaan sen Berthan ihanan, ja sydämet sulivat yhteen. Wilho joutui sitten yliopistoon ja Bertha töihin tehtaaseen. Yhteyttä pidettiin yllä vielä jonkin aikaa vilkkaan kirjeenvaihdon avulla, »ja Wilho aikoi vielä kerran Berthan periä». Mutta toisin kävi:

»Wilho wihdoin palasi
Isona herrana,
Waan ei hän enää tuntenut
Rakasta Berthaansa.

Nyt oli halpa tehtaan tyttö
Hänen mielestään,
Kun oli arwo lääkärin
Hänellä itsellään.»

Seurasi, kuten arvata sopii, Berthan hukuttautuminen, ruumiinavaus ja tehtaantytön kosto, joka perustui siihen, että obduktion suorittajaksi joutui tietenkin Wilho itse. Tunnettuaan vainajan kasvot näet:

»Ei Wilho enää sanaakaan
Suustansa lausunut,
Waan woimatonna horjahti
Hän maahan kuolleena.»

Säätyerotusta, jopa tässä seipitteessä selvästi myös oppisivistyksenkin eritasoisuutta tuomitseva hapahko sävy on selvästi havaittavissa arkkiveisun muuten tietenkin ylen tunnevaltaisesta juonenkehittelystä.

Sangen luonteenomainen, edellä esitettyä muistuttava henkilöasetelma ja sosiaalisen säätyerotuksen perustuksia nakertava ten-

¹ Kaksi uutta ja Kaunista Laulua. Tampere 1897. HYK. Arkkiveisut, Lauluja 1897: 17.

denssi on myös niissä monissa arkkiveisuissa, jotka 1800-luvun loppupuolella sijoittivat itkunherkät 'historiansa' maalaisyhteiskunnan oloihin. Näitä on esimerkiksi Jaakon ja Marian surullista tarinaa kuvaileva arkkiveisu vuodelta 1890, jota piti laulettaman nuotilla 'Tääll' Pohjanlahden rannalla'.¹ Tässäkin oli kaksi nuorta jo lapsuudesta pitäen tuntenut »ystäväks toinen toisensa». Runo kertoo:

»Se poik' oli Jaakko nimeltään,
Waan renki köyhä arwoltaan
Ja neito oli Maria
Rikkahan talon lapsia.»

Tärkeät varallisuussuhteet, toisaalta rikkaus toisaalta taas köyhyys, olivat tietysti tässäkin kihlauksen varsinaisena kompastusteenä. Mutta sitä paitsi tämän tyyppisissä arkkiveisuissa esitetään tavallisesti toinenkin rakastavaisten välinen yhteiskunnallinen eroavaisuus nimittäin tietty rahvaanomainen 'säätävastakohta'. Runon juoksutuksessa on silloin enimmäkseen kerronnan alaisena talon tyttären tai pojan ja toisaalta palkollisen tai torpan, matalan mökin asujan välinen rakkaus. Niinpä tässäkin köyhän rengin ja rikkaan neidon suhdetta itkevässä arkkivirressä raha teki tehtävänsä. Marian isän kuultua nuorten vannoneen keskenään liiton, »ettei he ennen eriä, ennenkuin kutsuu kuolema», ukko uhkasi poloista tytärtään näinikään:

»En anna sulle taloa,
Enkä myöskään rahoja;
En anna niitä rengillen,
Se omi tosi wakainen.

— — —

¹ Kaksi kaunista ja surullista Rakkauden laulua. Tampere 1897. HYK. Arkkiveisut, Lauluja 1897: 11.

Tuo naapurin Janne on siiwokas,
Sen saat nyt pitää omanas.»

Isän ehdottomaan määräysvaltaan perustuva patriarkallinen elämänjärjestys joutui kuitenkin myös tässä arkkivirressä kuten monissa muissakin samantapaisissa sepitteissä vihdoin täydellisesti tappiolle. Pakon varjostamana Jannen ja Marian häpäpäivänä morsian näet omaehtoisesti erkanee elämästä yhdessä Jaakkonsa kera. Itsemurha tapahtui lähes perinnäisiksi tullein muodoin hukuttautumalla: »He löydettiin järwestä, hihnalla yhdessä suolilta», laulussa jotakuinkin arkipäiväisesti ilmoitetaan, ja runo päättyy sosiaalihistoriallisesti sangen kuvaavaan opetukseen jopa uhkaukseen:

»Nyt wanhat, nuoret kuulla saa,
Te waari ottakaat nyt waan,
Ett'ette rakastuneita
Yhdestä koskaan eroita.

— — —

Ken rakastuneet eroittaa,
Se helwetis on waiwassa.»

Jä jotta laulun opettavainen tarkoitusperä olisi paremmin jäänyt mieleen, nyt jo katuva murtunut isäkin pannaan — »kaikki kun seisoo haudalla» — julistamaan uutta yhteiskunnallista näkemystään seuraavaan valaisevaan tapaan:

»Mit' auttaa talot tawarat Minua wanhusta,
Ne ilmaiseksi jääwät nyt Hyödyksi wierahan.
Jos teillä on lapsia Ja naimaan aikoo ne,
Niin et saa vastaan sanoa, Mink' omakseen katsoo he.»

Vuosisadan lopulle tultaessa sympatiat erisäätyisen avioliiton mahdollisuutta kohtaan olivat yhä vain entisestään voimistuneet. Yhä laajemmat väestöpiirit vieraantuivat sekasäätyisen 'mesalli-

anssin' ehdottomasta tuomitsemisesta. Tässä suhteessa — nimenomaan ajatustavan yleistymistä arvioitaessa — on sangen kuvaa-
vaa, että esimerkiksi arkkiveisu Akseli ja Hilda sai vuosina 1875—
1914 jopa 34 uusintapainatusta ja tunnettiin ilmeisesti koko
maassa.¹ Siinä niinkään on vastakohtaisasetteluna toisaalta van-
hemman polven, nimittäin isän, samasäätyisyyden ja järkivoitto-
sen avioliittosuunnittelun vaatimuksia toisaalta taas erisäätyisyy-
den tarjoamista mahdollisuuksista versovan rakkauden ihannoitua.
Tässäkin balladissa isän sukuylpeys turmeli nuorten onnen, joka
oli kehkeytynyt »istuen ihanassa raikkaassa lehdossa», ja suunnil-
leen samanlainen henkilöasetelma, rikas aatelismies, tämän onnet-
tomasti rakastunut tytär ja rakkauden kohteena jälleen vähäsäätyi-
nen eläjä nimittäin tällä kertaa »alhainen merimiesi», on myös
eräässä Stralsburgin laulussa vuodelta 1878.² Ylhäissukuinen ja
rikas isä ei suinkaan hyväksynyt mokomaa suhdetta:

»Ei jos hän merimiesi on alhaimpia waan,
Sit' miehekses et woi saada milloinkaan.»

Merkille pantavaa onkin, että tämäntapaisissa tunnekylläisissä
balladeissa enimmäkseen tunnottoman isän sääty-ylpeys antaa
arkkiveisun juonen kehittelylle turmiota enteilevän ja tuottavan
suunnan, kun taas äiti niissä useimmiten pysyy taka-alalla tai
ihan näkymättömissäkin. Epäilemättä seikka heijastaa patriarkalli-
sen elämänsävyyn yleisesti jo herättämää ärtymystä.³ Isän sääty- ja
sukuylpeyttä tuomitsevat arkkiveisut kalvoivatkin jatkuvasti näiden
olujen perustuksia laajoissa kansankerroksissa ja siten osaltansa
edistivät patriarkallisen elämänjärjestyksen lopullista murtumista.

¹ VIHTORI LAURILA, Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana I, s. 174. Helsinki/Turku 1956.

² VIHTORI LAURILA, Suomen rahvaan runoniekat, s. 175.

³ VIHTORI LAURILA, Suomen rahvaan runoniekat, s. 177.

Paitsi lyyrillisissä ja eepillisissä runosepitteissä sekä varsinaisessa opetusrunoudessa kuului niihin vastakohtasuhteisiin, joiden varaan suomalainen rekilaulukin sangen suurelta osalta rakentui, yhäti toistuen toisaalta vanhan sääty-yhteiskunnan olojen hapahkoa havainnointia toisaalta taas ikään kuin sen sosiaalisten puutumien aiheuttamina kangastuksina kuvia uudemmansävyisestä, 'irtonaisemmasta' elämänmuodosta. Lähes kaiken rekilauluston samoin kuin kulkurilaulujenkin pohjalla on muuta vahvempana inhimillisenä perussäveleenä tietysti eroottinen tunne. Toistuvasti ja välttämättä se liittyi runoseppöjen tuttuihin perinnäisiin aiheisiin: talon poika/palkkapiika, talon tytär/renki, aloillaan eläjä/maantien kulkija, äveriäs/köyhä, ja ennen kaikkea se kytkeytyi myös vanhemman polven taloudellisia naimakauppalaskelmia ja nuoren väen tunnepohjaista rakkautta koskevaan vastakohtaan.

Rekilaulut ja kulkurin viisut ruoskivat ja vähättelivät vanhan yhteiskunnan perinnäisiä elämänarvoja, vakaata sosiaaliasemaa ja varakkuuden ehdotonta ylivaltaa. Niinpä nimenomaan juuri kulkuriaiheinen laulusto, joka ihannoi 'kulkijan' kahleettonta elämää, oli kuin koko sääty-yhteiskunnan kammitsoivaa sidonnaisuutta, sen muutto- ja liikkumisrajoituksia, sen yksipuolisesti vain omaisuuteen, 'rikkauteen' rakentuvaa elämäntapaa ja rahan arvostusta vastaan nouseva kapina — eli kuten uudempi laulu ajatuksen ydintä rallatteli:

»Hei suli vei minun lauluni soi,
oonhan kulkija huoleton hulivili.
Viimeiset lanttinsa tää poika joi,
ei hän rikkaana elää voi.»

Ja täsmälleen samat sosiaalihistoriallisesti aidot sävyt, ylpeät linnat ja kivikovat kreivit sekä maanteiden helläsydämiset huolettomat kulkijat vilahtelevat myös myöhäsyntyisen Kulkurin valssin

tutuista vastakkaisasetteluista.¹ Mutta siihen aikaan, jolloin Alfred Tanner verrattomalla valssillaan ilahdutti laajaa kuulijakuntaansa, oli historian tomu jo tiheänä ja taajaan laskeutunut vanhan sääty-yhteiskunnan rapautuneiden raunoiden katteeksi.

Kaarlo Wirilander

---

¹ Kolme Hauskaa Kuplettilaulua. -- Iloinen Tanssi. Viipuri 1917. Arkkiveisut, Lauluja 1916—1917: 50,